

ERZURUM'DA KONSOLOSLARIN ERMENİ FAALİYETLERİNE ETKİSİ

Zühre İSMAILHAKKIOĞLU

Erzurum'da Rus Konsolosluğunun Ermeniler üzerinde oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Bu durum özellikle II. Meşrutiyet ilanından önce ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra kendisini hissettirmektedir.

Erzurum'daki İngiliz Konsolosu Taylor, 19 Mart 1869 tarihli raporunda: "Erzurum'daki varlıklı Ermeniler... Türk tebaası oldukları halde Rus pasaportu almışlardır... Gizli gizli yürütülen Rus pasaportu ticareti bu yörede pek yaygındır..." Bu durum o dönemlerden beri Rus Konsolosunun faaliyetini gözler önüne sermektedir.

1895 yılına ait elimizde olan iki Osmanlı arşiv belgesinde İtalyan Konsolosluğunun Erzurum'da Daily News Gazetesi muhabiri ile birleşerek bir takım Ermenileri konsoloshaneye topladığını ve muhbirin yalan yanlış haberler ortaya attığını, daha sonra bu muhbirin oradan çıkarıldığını[1] yazmaktadır. Bu durum sonrasında Padişah'a arz olunmuştur[2] .

10 Mart 1907 tarihli Hariciye Nazırı'na ait diğer bir Osmanlı arşiv belgesinde sahneye Rus Konsolosu çıkmaktadır. Erzurum Rus Konsolosluğu diğer konsoloslukları da kışkırtarak (İngiltere Konsolosluğu gibi) Hükümetin idaresinden hoşnutsuzluk bahanesi ile Ermenileri isyana, mezhep ve tabiiyet değiştirmeye teşvik etmiştir[3] .

Başka bir Osmanlı belgesinde, Erzurum Rusya Başkonsolosu'nun bazı Ermeni köylerini Osmanlı vatandaşlığından çıkarması hususunda teşviklerinin olduğu görülmüştür[4]. Ayrıca Erzurum Valisi Nuri Bey'in şifreli telgrafında Bitlis vilayetindeki Rusya konsolosunun vatandaşlık talebinde bulunan Ermenileri kaydedip hane başına altmışar para verdiği de bildirilmiştir [5] .

II. Meşrutiyetle geniş hürriyet havasından faydalanan Taşnak ve Hınçaklar, 1908'i takip eden zamanlarda, Rusya'dan Türkiye'ye göç hareketlerini başlattılar. Kars Konsolosluğundan her hafta en az bin beş yüz pasaport verilerek bunlar Erzurum'a geldiler. Bir kısmı bu şehirlerde kalırlarken, diğerleri de Anadolu şehir ve kasabalarına hatta İstanbul'a göç ettiler [6] .

Erzurum İngiliz Konsolosu Monahan'ın İstanbul İngiliz Büyükelçisi Lowther'a yazmış olduğu raporda; 1905'li yıllarda terörist olup da Kafkaslardan yirmi ya da otuz Taşnak mültecinin Erzurum şehrinde olduğunun düşünüldüğü yazmaktadır. Bu kişilerin Erzurum'da

bulunan Sanassarian Ermeni Okullarına öğretmen olarak tayin edildiği ifade edildikten sonra bu mültecilerin Rus başkonsolosluğu tarafından korunduğu bildirilmiştir [7] . İngiliz Konsolosunun dahi terörist benzetmesi yapmış olduğu Taşnakçıların Rus Konsolosu tarafından korunuyor olması ileride olabilecek büyük zulümlere destek niteliği taşımıştır

4 Ağustos 1909 tarihli Erzurum Valisi Mehmet Celal Bey tarafında Dâhiliye Nezaretine gönderilen mektupta Ermeni Kilisesi kapısına asılan bir etiketten bahsedilmiştir. Belgede yafta olarak isimlendirilen bu etikette Adana hadisesi de hatırlatılarak Pologenia Kanunu'nu kabul etmeleri tavsiye edilmiştir. Pologenia Kanunu, Ortodoksluk demektir ve Eçmiyazin Ermeni Katolikosluğu ile Rusya arasında birkaç yıl önce akt olunmuştur. Mehmet Celal Bey bu yaftanın Rusya General Konsoloshanesine pek yabancı olmadığını ima ederek General Konsolos Mösyö de Scriabin'in Ermenileri heyecanlandırıcı ve yanıltıcı bir lisanla konuştuğu zannı üzerinde durmuştur. Bu bağlamda uyanık olduklarını Dâhiliye Nezaretine ifade etmiştir [8] . Dâhiliye Nezareti'nin Erzurum Vilayetine gönderdiği şifreli telgrafta, inandırıcı deliller olmadığı için herhangi bir teşebbüsün olmayacağını ancak inceden inceye araştırmada bulunduktan sonra konsolosun yafta meselesinde yer alıp almadığının anlaşılabilceğini beyan edilmiştir [9] . Bu durum Osmanlı Hükümeti'nin meseleye itiyatlı yaklaştığının bir göstergesidir.

Bu iki belgenin devamında Hariciye Nazırı Rifat Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği mektupta Rusya'nın Erzurum General Konsülotosu ikinci Kançı sıfatıyla istihdam edilen Mösyö Vichinsky'den bahsedilmiştir [10] . Mösyö Vichinsky vilayete yapmış olduğu seyahatin dikkatle izlenmesi gerektiği böylelikle delil elde edilebileceği ifade edilmiştir [11] .

Erzurum daha öncede Ermeni isyanlarına, katliam ve mezalimine, soykırımına sahne olduğu görülmektedir. Erzurum ve çevresinde çıkarılan isyanlarda, Ermeni Komiteleri kadar, bölgedeki Rus ve İngiliz Konsoloslarının da parmağı olduğu bilinmektedir [12] . İngiliz, Fransız, Alman ve Rus Konsoloslarının tercümanlarının ve diğer konsolos görevlilerinin Ermeni olduğu ifade edilmektedir.

KAYNAK : Zühre İSMAİLHAKKIOĞLU; 1908 1914 Yılları Arasında Erzurum'daki Ermeniler; Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı; Danışman: Yr d. Doç. Dr. Ahmet KOLBAŞI; Nisan 2007, s. 49-51.

DİPNOTLAR _____

[1] B.O.A., İ.HUS., 35 / 1312 N-89, 30 N 1312.

[2] B.O.A., İ.HUS., 36 / 1312 L-015, 03 L 1312.

[3] B.O.A., Y.PRK.HR., 35/39, 25 M 1325.

[4] Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri 1907-1921, C. III, Haz: Recep Karacakaya, Aziz Mahmut Uygun, Numan Yekeler, Seher Dilber, Mustafa Çakıcı, Ahmet Semih Torun, Kamil Akbulut, Salih Kahriman, Ümmühan Ünemlioğlu, Vahdettin Atik, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 80, Ankara: 2006, s. 9-10.

[5] Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri 1907-1921, s. 12.

[6] Konukçu, a.g.e., s. 730.

[7] FO, 371/1773, No. 30938; 424/239, No.50, p. 3234' ten naklen Muammer Demirel, Ermeniler Hakkında İngiliz Belgeleri, s. 581.

[8] B.O.A., ZB. , 603/17, 1. belge 4 Ağustos 1909.

[9] B.O.A., ZB. , 603/17, 2. belge 16 Ağustos 1909.

[10] B.O.A., ZB. , 603/17, 3. belge 25 Ekim 1909.

[11] B.O.A., ZB. , 603/17, 4. belge 31 Ekim 1909.

[12] İsmet Binark, Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim ve Soykırımın Arşiv Belgeleri, T.B.M.M. Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını, Ankara: 2001, s. 26